
ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 373.2

**РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ РОЗВИТКУ ДИТИНИ МАРІЇ МОНТЕССОРІ
В ДНЗ № 13 "КАЗКА" М. САМБОРА**

Возняк А. Б., Кузьмяк Н. М.

В статті розкривається досвід роботи педагогів ДНЗ "Казка" за педагогічними ідеями М. Монтессорі. Розкривається специфіка розробленої видатним італійським педагогом-новатором методики навчання дошкільнят читання і письма.

Ключові слова: система Марії Монтессорі, дошкільники, дидактичний матеріал, дошкільний навчальний заклад.

В статье раскрывается опыт работы педагогов ДООУ "Сказка" за педагогическими идеями М. Монтессори. Раскрывается специфика разработанной выдающимся итальянским педагогом-новатором методики обучения дошкольников чтению и письму.

Ключевые слова: система Марии Монтессори, дошкольники, дидактический материал, дошкольное учебное заведение.

The article describes work experience of the educators at Preschool educational institution "Kazka" according to Maria Montessori's pedagogical ideas and reveals specifics of teaching preschoolers to read and write using methods worked out by the prominent Italian educator-innovator.

Key words: Maria Montessori's system, preschoolers, didactic material, preschool educational institution.

Постановка проблеми. Сьогодні, апробуючи будь-яку інноваційну програму розвитку дитини, ми, педагоги, маємо вийти на ширший життєвий простір, узявши на озброєння критерії життєвої компетентності дитини, не лише "людини знань", а "людини буття". Орієнтуючись на Базову програму розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі", педагоги закладу усвідомлюють, що основними показниками досягнень дошкільника мають виступати не швидкість засвоєння знань та їх обсяг, а система її особистісних життєвих надбань, виборів, мотивів поведінки та відповідального ставлення до самого себе і навколишніх.

Якісна дошкільна освіта сьогодні – це процес актуалізації природного потенціалу розвитку та вдосконалення здібностей і поведінки дитини, створення сприятливих умов для досягнення нею фізичної, психічної, соціальної зрілості. Тут доречно нагадати слова Марії Монтессорі: "Будь-яка людина, оцінюючи іншу, залишається суб'єктивною, а отже, може помилятися. Не помиляється тільки природа". Система М. Монтессорі являє собою концепцію і технологію індивідуального виховання та навчання дітей віком від 2-х до 15-ти років. Проте найефективнішою вважають ту її частину, яка розрахована на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Це підтверджується багаторічним світовим досвідом практичної роботи з дітьми цього віку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Близько ста років педагогіка Марії Монтессорі привертає увагу дослідників, що зумовило нагромадження значного досвіду її вивчення. Науковцями досліджено життєвий шлях і науково-практичну діяльність педагога, різні аспекти її концепції навчання та виховання, в тому числі і методику формування мовних умінь і навичок дошкільнят. Так, М. Сорокова у статті "Монтессорі – матеріали для розвитку речі, обучения письму и чтению" обґрунтувала ідеї М. Монтессорі щодо розвитку сенсорики та моторики як першооснови для формування мовленнєвих умінь і навичок дошкільників, здійснила аналіз та представила класифікацію автодидактичних матеріалів та ігор, розроблених видатним італійським педагогом з метою стимуляції комунікативної активності дошкільнят та оптимізації процесу формування умінь і навичок усного та писемного мовлення дітей дошкільного віку.

Ю. Фаусек у посібнику "Обучение грамоте и развитие речи по системе Монтессори" охарактеризувала дидактико-методичний інструментарій Марії Монтессорі для розвитку мовлення дітей дошкільного віку та навчання їх читання і письма, продемонструвала результати експериментальної апробації методики педагога-новатора. У посібнику "Грамматика у маленьких детей по Монтессори" Ю. Фаусек проаналізувала ідеї Марії Монтессорі щодо формування граматичної компетенції дітей дошкільного віку.

Г. Любіна у статті "Исследование особенностей и возможностей развития устной речи у детей в условиях Монтессори-группы" обґрунтувала принципи, методи, форми організації процесу формування вмій і навичок усного мовлення дошкільнят у Монтессорі-групі, визначила можливості ефективного використання специфічних форм та засобів розвитку усного мовлення дошкільників, розроблених М. Монтессорі, у сучасній дошкільній освіті.

Формулювання цілей статті. Метою пропонованої статті є аналіз праць Марії Монтессорі та реалізація основних ідей у роботі педагогів сучасного ДНЗ.

Виклад основного матеріалу. Філософією життя кожного педагога повинен бути один із найважливіших принципів педагогіки Монтессорі – "допоможи мені зробити це самому". Пробудити дух та уяву дитини; підтримати її бажання бути незалежною, допомогти дитині навчитися спостерігати, запитувати та досліджувати навколишній світ самостійно – таку мету ставлять педагоги у роботі з дошкільниками.

Методика Монтессорі є моделлю особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання. В її основі лежить ідея про те, що кожна дитина, з її можливостями, потребами, системою стосунків проходить свій індивідуальний шлях розвитку. Впродовж усього життя Марія Монтессорі уважно спостерігала за дітьми. Вона зрозуміла, що все, що вони роблять, аж ніяк не випадково. Не випадково вони починають співати або вимагають, щоб іграшка лежала на певному місті. Монтессорі зробила висновок, що діти проходять певні етапи розвитку. З двох до чотирьох років – час порядку, дитина вимагає точного виконання всіх церемоній. Якщо батьки привчають її до порядку в цьому віці, то це залишається з нею на все життя. Приблизно з 3,5 до 4,5 років дітям подобається писати, а з 4,5 до 5,5 дітям подобається читати. Тільки до шести років діти "убирають" у себе запахи, кольори, звуки. Яким покажуть їй світ дорослі в цьому віці, таким вона його і сприйматиме на слух, на зір, на запах. У 4–6 років дитина виходить із власного світу і перетворюється на активного дослідника довкілля і людей. У неї розвивається здатність до абстракції. В дев'ять років діти починають почуватися вченими, їм самим хочеться пояснити світ.

Три провідні положення характеризують сутність педагогічної теорії М. Монтессорі:

1. Виховання повинно бути вільним.
2. Виховання повинно бути індивідуальним.
3. Виховання повинно спиратися на дані спостережень за дитиною.

Педагогіка М. Монтессорі має глибоко продуману і добре відпрацьовану технологію. Допомога саморозвитку дитини дошкільного віку здійснюється через диференційовану систему матеріалів, що належать до таких навчальних розділів: матеріали для вправ у повсякденному житті та вироблення навичок соціальної поведінки; матеріали для вправ на розвиток сенсорики; матеріали для вправ на розвиток мовлення, навичок письма, читання, математичних уявлень; матеріали для вправ із розділу "Космічне виховання".

Така різноманітність матеріалів породжує необхідність встановлення чіткої послідовності їх презентації. Центральне місце у педагогічній технології М. Монтессорі належить дидактичному матеріалу, який є важливим засобом становлення фізичних і психічних функцій дитини, розвитку її творчості, уваги, волі, навчання письма та елементарної математики. Головну його цінність М. Монтессорі вбачала у сприянні впорядкуванню попереднього досвіду дитини. Матеріал не лише знайомить дитину з предметами та їх ознаками (якостями), а й дає їй змогу самостійно працювати, міркувати, помилятися і виправляти помилки, зосереджувати увагу на зробленому, порівнювати. Його привабливість розвиває інтерес до речей і дій з ними, прагнення до самостійної діяльності. Допомога педагога при цьому незначна, а керівництво діяльністю дитини є опосередкованим.

Дидактичний матеріал Монтессорі не вважають навчальним обладнанням у загальноприйнятому розумінні, оскільки його головна мета полягає не в навчанні дітей навичок і передаванні знань через правильне використання, а в тому, щоб допомагати самобудівництву, духовному розвитку дитини. Дидактичний матеріал є зовнішнім стимулом, що привертає увагу дітей, ініціює процес їхнього зосередження. Запропонувавши матеріали, які привертати б дитячу увагу, педагог зможе надати дитині свободу, необхідну для її розвитку.

Монтессорі-матеріали засновані на концепції активної особистості, яка розмірковує і спілкується, розвивається у процесі вільної діяльності. Усі вони розроблені експериментально. Лише після тривалої і ретельної перевірки, відкидаючи все, що не фіксувало інтересу та уваги і не стимулювало самостійних повторних вправ дітей, М. Монтессорі визнавала їх придатність. Матеріал повинен задовольняти реальні потреби дитини, враховувати її здібності, бути доступним їй у потрібний момент розвитку. Тому для кожного М. Монтессорі запропонувала вікові рівні. Оптимальний час для дитини педагог має визначати шляхом спостереження та експериментування.

Діти, здатні до самовиховання, дуже чутливі до своїх внутрішніх потреб. У зв'язку з цим потрібно, щоб підібрані засоби відповідали їх певним потребам, а також викликали "довільний розвиток внутрішньої енергії дитини". У кожному сенситивному періоді домінує певна потреба, яка стимулює активність дитини щодо її задоволення. Педагог повинен знаходити предмети для вивчення дитиною в різні вікові періоди розвитку, передбачати відповідно до сенситивних періодів програми навчання.

Робота з Монтессорі-матеріалами дає дітям змогу самостійно визначати помилки, усувати їх, відновлюючи порушений порядок. Ці матеріали мають різний ступінь складності. Дитина займається з кожним з них стільки, скільки їй цікаво, а згодом переходить до складнішого. Важливо, щоб вона мала змогу вільно вправлятися з матеріалом, що є суттєвою умовою формування її особистісної незалежності. Не варто побоюватися, що, працюючи тривалий час із одним матеріалом, дитина відстане в іншому. Розпочинаючи з належно сформованими навичками роботу з іншим матеріалом, вона швидше досягне успіху.

Групи, що сповідають метод Монтессорі, існують у дитячому садку № 13 м. Самбора. Для розвитку творчих здібностей і трудових навичок дітей там використовуються окремі елементи системи. Метою роботи вихователів є підготовка дитини до школи і подальшого життя в суспільстві.

У логопедичній групі дитячої установи навчаються і виховуються діти, які мають діагноз "загальний недорозвиток мовлення". Кількість дітей у групі 16 осіб, група існує 18 років. Вона є різновіковою, до неї входять діти від трьох до семи років. Ведеться уважне спостереження за розвитком кожної дитини, для чого існує докладний індивідуальний щоденник. Тричі на рік проводяться медичні обстеження, дані яких докладно вивчаються. Після закінчення кожного навчального року дається оцінка темпів і рівня індивідуального розвитку кожної дитини. Комісія є психолого-медико-педагогічною. Крім того, дитина відповідає на пакет тестів з таких навчальних предметів, як математика, граматики, проходить обстеження тактильної, зорової, нюхової, смакової і слухової пам'яті; розвиток мовлення; класифікація предметів; самообслуговування; побутова праця; аплікація; ліплення. Обстеження проводяться в жовтні, січні і травні щороку.

У групі існує шість предметних зон, в яких містяться монтессорівські матеріали з певного предмета. Дитина має право сама вибирати, з яким матеріалом вона хоче працювати. Кожна гра повинна бути в єдиному варіанті. За теорією Монтессорі, це забезпечує порядок, тому що знайдені дитиною частини якоїсь гри буде повернуто на місце без особливої плутанини. Головне завдання – виховання терпіння. У групі існує такий порядок: дитина, яка взяла якусь гру, має право гратися скільки хоче, а та дитина, котра теж хотіла б пограти в неї, повинна почекати. Якщо, звичайно їй не дозволили приєднатися до гравця.

Зона математики

У цій зоні містяться матеріали, що розвивають уявлення дитини про цифри, просту лічбу, дробі та елементарні математичні дії. Наприклад, матеріал-гра "Весела лічба": дитина отримує картинки з певною кількістю якихось предметів (м'ячики, зайчики, машинки) і відповідною цифрою внизу, під малюнком. Дитина обводить пальцем цифру, при цьому проговорює її. Як вона звучить – дитина дізнається в учителя. У цій грі працює механізм тактильної, зорової і слухової пам'яті.

За допомогою гри "Частки і дробки" діти вільно оперують такими поняттями, як $1/2$ і $1/6$. Матеріал складається з кольорових пластмасових кружечків, поділених на частини. Діти, освоюючи цю гру, вільно орієнтуються в дробах на рівні другого класу загальноосвітньої школи.

Також у зоні математики є матеріал для розвитку просторового уявлення. Є різні об'ємні геометричні фігури, утворені простими поверхнями, і діти легко упізнають відомі плоскі фігури – трикутники, квадрати тощо.

Зона розвитку мови, писемності

Тут містяться матеріали з розвитку пам'яті, уяви і мислення. Можна навести приклад матеріалів "Інтуїтивне читання". Ця гра складається з двох етапів. 1 етап – дитина отримує картинку з написом під зображенням. До неї додається декілька карток зі словами. Дитина повинна знайти серед карток слово, що відповідає напису на картинці. На 2-му етапі дитина отримує картинку без підписів і повинна по пам'яті знайти картинку з назвою зображеного предмета. В результаті інтуїтивного читання з пізнавальними елементами відбувається розширення словникового запасу дитини.

У цій зоні також містяться матеріали з упорядкування розповіді за картинками.

Наукова зона

У зоні містяться матеріали, що сприяють розвитку в дітей понять про вагу, зріст, пори року, доби тощо. Містяться колекції рідкісних комах (жуків, метеликів, скорпіонів), каміння, видів тканин. Є колекція кори дерев, діти вивчають її тактильним способом.

Зона сенсорики і моторики

Тут містяться матеріали, що готують руку до письма.

1. Ящик із різноколірними защіпками. Чіпляючи ці защіпки на стінки ящика, діти роблять такі рухи пальцями, що схожі на рухи під час письма.

2. Складання серветок за німецьким зразком. В коробочці міститься величезна кількість різноколірних серветок із яскравими лініями, за якими повинен здійснюватися вигин, і діти складають їх.

Є тут і шумові коробочки. Їх усього 12, кожна має собі пару за шумом вмісту. Діти повинні попарно розставити коробочки визначаючи вміст за звуком, що лунає під час трясіння (манка, горох, камінці, бісер, рис, палички).

Зона відпочинку

У ній є м'який куточок – крісло, диванчики з м'якими іграшками.

Зона ідальні

У цій зоні розташований індивідуальний посуд дітей. Діти самі накривають на столики, самі прибирають за собою, миють посуд і сушать під сушарками.

Особлива увага – жовтій лінії, намальованій на підлозі у центрі групи у формі еліпса. На цій лінії діти займаються фізичними вправами розвивають концентрацію уваги і почуття рівноваги. М. Монтессорі зауважила, що якщо дітей поставити колом, то згодом воно набуде форми еліпса.

Цікавою є одна із вправ на розвиток концентрації уваги. Діти ходять одне за одним по лінії, в руці кожного тарілка, на ній стоїть невеличка запалена свічка. Завдання дитини – йти мовчки, не зводячи очей з вогника, не сходити з жовтої лінії, поки не зупинить вихователь. При цьому часто вихователі створюють додатковий шумовий фон, гукають дітей на ім'я, вимовляючи їх пошепки.

Висновки. Якісна дошкільна освіта сьогодні – це процес актуалізації природного потенціалу розвитку та вдосконалення здібностей і поведінки дитини, створення сприятливих умов для досягнення нею фізичної, психічної, соціальної зрілості. Тут доречно нагадати слова Марії Монтессорі: "Будь-яка людина, оцінюючи іншу, залишається суб'єктивною, а отже, може помилятися. Не помиляється тільки природа". Система М. Монтессорі являє собою концепцію і технологію індивідуального виховання та навчання дітей віком від 2-х до 15-ти років. Проте найефективнішою вважають ту її частину, яка розрахована на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Це підтверджується багаторічним світовим досвідом практичної роботи з дітьми цього віку.

Розуміння потреб і можливостей малюка разом з відповідно підготовленим середовищем – найкращий початок способу життя, який дорослі (батьки, педагоги, громадськість) можуть дати підростаючому поколінню. Здатність "вникати в секрети дитинства", знати, любити дитину і вміти служити їй "згідно із законами вищої справедливості" є головною місією дошкільного навчального закладу у нашій державі.

Література

1. Борисова З. Спадщину Марії Монтессорі – сучасним дошкільним закладам / З. Борисова, Р. Семерникова // Дошкільне виховання. – 1996. – №№ 5, 6, 8, 9.
2. Глазунова Л. "Чистий тип" з національними ознаками: Школа Монтессорі / Л. Глазунова // Освіта. – 1993. – 16 квітня.
3. Михальчук Т. Сім'я в системі Монтессорі // Освіта. – 1994. – № 46–49, 6 липня.
4. Сорокова М. Г. Монтессори-материалы для развития речи, обучения письму и чтению / М. Сорокова // Альманах Межрегиональной альтернативной Монтессори-ассоциации. – 1994. – № 1. – С. 55–74.
5. Стрюк К. Система Марії Монтессорі – нове чи старе? / К. Стрюк // Дошкільне виховання. – 1996. – № 3.